ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ

ଭାରତରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଓ ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ

ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ଅଙ୍ଗ । ରାଜନୈତିକ ଦଳ ବିନା ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ସରକାର ଗଠିତ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ରାଜନୈତିକ ମତାମତର ପରିପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ମାଧ୍ୟମ ।

ରାଜନୈତିକ ଦଳର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ହେଲା :-

୧। କେତେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସଂଗଠିତ ହୋଇ ଦଳ ଗଠନ କରନ୍ତି ।

୨। ସେମାନେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୀତି ଉପରେ ସହମତି ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତି ।

୩। ସେମାନେ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନାରେ ବ୍ରତୀ ହୋଇଥା'ନ୍ତି ।

୪। ନିର୍ବାଚନ ମାଧ୍ୟମରେ ସେମାନେ କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବା ଏବଂ କ୍ଷମତା ଜାହିର କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି ।

୫। ପ୍ରତି ରାଜନୈତିକ ଦଳର ସଂଗଠନ, ନିୟମାବଳୀ, ପତାକା ଓ ସଂକେତ ଆଦି ରହିଛି ।

୬। ଭାରତର ନିର୍ବାଚନ ଆୟୋଗ ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକସ୍ଥଳେ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରନ୍ତି ।

ରାଜନୈତିକ ଦଳର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ :-

୧। ଦେଶର ସାମାଜିକ, ଅର୍ଥନୈତିକ ଓ ରାଜନୈତିକ ସମସ୍ୟାଗୁଡ଼ିକୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଜନମତ ଓ ରାଜନୈତିକ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଓ ରାଜନୈତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସକ୍ରିୟ ଅଂଶଗ୍ରହଣ ଦିଗରେ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ରାଜନୈତିକ ଦଳମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ।

୨ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଲୋକମାନଙ୍କର ନ୍ୟାର୍ଯ୍ୟ ଦାବିଗୁଡ଼ିକୁ ଏକତ୍ରିତ କରି ସଠିକ୍ ଭାବରେ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟରେ ସରକାରଙ୍କ ପାଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ।

୩ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ସେମାନଙ୍କର ସଭ୍ୟ ଚୟନ କରନ୍ତି ଓ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଦଳର ନୀତି ଓ ଆଦର୍ଶ ସଂପର୍କରେ ପ୍ରଶିକ୍ଷଣ ଦେବା ସହିତ ଆଗାମୀ ପୀଢ଼ିର ରାଜନେତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

୪ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷମତା ହାସଲ ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ନ୍ତି । ସେମାନେ ନିର୍ବାଚନ ସମୟରେ ସଭାସମିତି ଓ ପ୍ରଚାର ପତ୍ର ମାଧ୍ୟମରେ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ବିଭିନ୍ନ ରାଜନୈତିକ ବିକଳ୍ପ ଉପସ୍ଥାପନ କରନ୍ତି ।

୫ । ନିର୍ବାଚନରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ବହୁମତ ହାସଲ କଲେ ସରକାର ଗଠନ କରନ୍ତି ଓ ଦେଶ ଶାସନ କରନ୍ତି । ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠତା ହାସଲ କରି ନ ପାରିଲେ, ବିରୋଧୀଦଳ ଭାବରେ ସରକାରଙ୍କ ଦୋଷତ୍ରୁଟି ଦର୍ଶାଇ ସରକାରଙ୍କୁ ସମାଲୋଚନା ତଥା ନିୟନ୍ତ୍ରଣ ମଧ୍ୟ କରନ୍ତି ।

୬ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ସଭ୍ୟମାନେ ବନ୍ୟା, ବାତ୍ୟା, ମରୁଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି ପ୍ରାକୃତିକ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ସମୟରେ ପ୍ରପୀଡ଼ିତ ମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଯୋଗାଇଥାଆନ୍ତି ।

ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା :

ସାଧାରଣତଃ ତିନି ପ୍ରକାରର ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଖାଯାଏ; ଯଥା : (କ) ଏକ-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା (ଖ) ଦ୍ୱି-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏବଂ (ଗ) ବହୁ-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

● ଯେଉଁ ଦେଶରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଥାଏ, ତାକୁ ଏକ-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ । ଯଥା - ଚୀନ୍, ରୁଷିଆ ।

● ଯେଉଁ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଦୁଇଟି ପ୍ରମୁଖ ଦଳ ଥାଏ, ତାକୁ ଦ୍ୱି-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ । ଯଥା - ଇଂଲଣ୍ଡ, ଆମେରିକା ।

● ଯେଉଁ ଦେଶରେ ଦୁଇରୁ ଅଧିକ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଦେଖାଯା'ନ୍ତି, ତାକୁ ବହୁ-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା କୁହାଯାଏ । ଯଥା - ଭାରତ, ଫ୍ରାନ୍ସ୍ । ଭାରତରେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଅଛନ୍ତି; ଯଥା :- କଂଗ୍ରେସ, ଭାରତୀୟ ଜନତା ପାର୍ଟି, ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି, ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି (ମାର୍କ୍ସବାଦୀ), ସମାଜବାଦୀ ଦଳ, ରାଷ୍ଟ୍ରୀୟ ଜନତା ଦଳ, ଆନ୍ନା ଡି.ଏମ୍.କେ., ଡି.ଏମ୍.କେ., ଅକାଳୀଦଳ, ଶିବସେନା ଇତ୍ୟାଦି ।

ଜାତୀୟ ଦଳ ଓ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ :

ଆମ ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି; ଯଥା : (୧) ଜାତୀୟ ଦଳ, (୨) ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ ।

ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରିବା ପାଇଁ ନିର୍ବାଚନ ଆୟୋଗ ଦଳକୁ ମିଳିଥିବା ଭୋଟ୍‌ର ଅନୁପାତ ଓ ଆସନର ସଂଖ୍ୟା ବିଚାରକୁ ନେଇ ବିଶଦ ନିୟମାବଳୀ ସ୍ଥିର କରିଅଛନ୍ତି ।

ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ :

(କ) ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଏକ ରାଜ୍ୟର ଠିକ୍ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ସମୁଦାୟ ସିଦ୍ଧମତ (Valid Vote)ର ଅନ୍ୟୁନ ଛ' ପ୍ରତିଶତ ଭୋଟ୍ ପାଇଥିବ ଏବଂ ବିଧାନସଭାରେ ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇଟି ଆସନରେ ବିଜୟୀ ହୋଇଥିବ ତାହା ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଥାଏ, କିମ୍ବା

(ଖ) ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ରାଜ୍ୟ ବିଧାନସଭା ପାଇଁ ହୋଇଥିବା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ବିଧାନ ସଭାର ସର୍ବମୋଟ ଆସନ ସଂଖ୍ୟାର ଅନ୍ୟୁନ ତିନି ପ୍ରତିଶତ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟୁନ ତିନିଗୋଟି (ଏହି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟରୁ ଯେଉଁଟି ଅଧିକ) ଆସନରେ ବିଜୟ ଲାଭ କରିଥିବ, ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳର ସ୍ୱୀକୃତି ମିଳିଥାଏ। ବି.ଜେ.ଡ଼ି., ଡି.ଏମ୍.କେ., ତେଲୁଗୁଦେଶମ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ ।

ଜାତୀୟ ଦଳ :

(କ) ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଠିକ୍ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଲୋକସଭା ନିର୍ବାଚନ ବା ଯେ କୌଣସି ଚାରିଗୋଟି ରାଜ୍ୟର ବିଧାନସଭା ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ସମୁଦାୟ ସିଦ୍ଧମତ (Valid Vote)ର ଛ'ଶତାଂଶ ଭୋଟ୍ ପାଇଥିବ ଏବଂ ଲୋକସଭାରେ ଅନ୍ୟୁନ ଚାରିଗୋଟି ଆସନ ଲାଭ କରିଥିବ ତାହା ଏକ ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଥାଏ,

(ଖ) କିମ୍ବା: ଯେଉଁ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ଲୋକସଭା ପାଇଁ ହୋଇଥିବା ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନରେ ସମଗ୍ର ଭାରତର ସଂସଦୀୟ ନିର୍ବାଚନ ମଣ୍ଡଳୀ ଗୁଡ଼ିକର ଅନ୍ୟୁନ ଦୁଇ ପ୍ରତିଶତ ସ୍ଥାନରେ ବିଜୟଲାଭ କରିଥିବେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରାର୍ଥୀମାନେ ଲୋକସଭାକୁ ଅନ୍ୟୁନ ତିନିଗୋଟି ରାଜ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇଥିବେ, ସେହି ଦଳ ମଧ୍ୟ ଜାତୀୟ ଦଳ ଭାବରେ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଥାଏ। ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ, ଭାରତୀୟ ଜନତା ପାର୍ଟି (ଭାଜପା) ଇତ୍ୟାଦି ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଅଟନ୍ତି ।

ଜାତୀୟ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ସର୍ବଭାରତୀୟ ସମସ୍ୟା, ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଅନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ବସ୍ତୁତଃ ଜାତୀୟ ସ୍ତରର । ଜାତୀୟଦଳ ଗୁଡ଼ିକର ସଂଗଠନ ଭାରତର ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ରହିଛି । ସର୍ବଭାରତୀୟ ସଂଗଠନ ରାଜ୍ୟ ସଂଗଠନକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରେ ଏବଂ ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ସଂଗଠନ, ଜିଲ୍ଲା, ଉପଖଣ୍ଡ ଏବଂ ମଣ୍ଡଳ (ବ୍ଲକ) ସ୍ତରୀୟ ସଂଗଠନ ଗୁଡ଼ିକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରନ୍ତି । ସର୍ବଭାରତୀୟ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ, ଭାରତୀୟ ଜନତା ପାର୍ଟି, ଭାରତୀୟ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ପାର୍ଟି ଇତ୍ୟାଦି ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଅଟନ୍ତି ।

ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ସାଧାରଣତଃ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ସୀମିତ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମୁଖ୍ୟତଃ ରାଜ୍ୟସ୍ତରୀୟ ସମସ୍ୟା ସମାଧାନ କରିବାପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ବି.ଜେ.ଡ଼ି., ଡି.ଏମ୍.କେ., ଏ.ଆଇ.ଡ଼ି.ଏମ୍.କେ., ତେଲୁଗୁଦେଶମ୍ ଇତ୍ୟାଦି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳ ।

ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ନିଜ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ନ୍ତି । ଏବେକାର ମିଳିତ ସରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଆଞ୍ଚଳିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ବେଳେ ବେଳେ କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରରେ ସାମିଲ୍ ହୁଅନ୍ତି । କେନ୍ଦ୍ର ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ନିଜର

ଦାବି ଉପସ୍ଥାପନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ରାଜ୍ୟ-ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଲୋଡ଼ନ୍ତି ।

ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ :- (Pressure Group)

ଚାପଦାୟୀ ବା ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ଦେଶର ରାଜନୈତିକ ପ୍ରକ୍ରିୟା ତଥା ପ୍ରଶାସନରେ ଏକ ପ୍ରଧାନ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରାଜନୀତି ବା ନିର୍ବାଚନୀ ରାଜନୀତିରେ ଜଡ଼ିତ ନ ହୋଇ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀର ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କର ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ ତଥା ପ୍ରଶାସନିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ବିଶେଷ ଭାବେ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ ଗୋଷ୍ଠୀ (Interest Group) କୁହାଯାଏ ।

ସଂଜ୍ଞା : ହାରିସ୍‌ଙ୍କ ମତରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ନିଜର ସୁବିଧା, ସୁଯୋଗ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରୀ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଧାରକମାନଙ୍କ ଉପରେ ବିଭିନ୍ନ ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ ।

ଟର୍ଣ୍ଣରଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଅଣ-ରାଜନୈତିକ ସଂଗଠନ ଗୁଡ଼ିକ ସରକାରୀ ନୀତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ ।

ଏକଷ୍ଟିନ୍ ଚାପଗୋଷ୍ଠୀର ଏକ ସୁନ୍ଦର ସଂଜ୍ଞା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏକ ପ୍ରକାର ମନୋଭାବାପନ୍ନ, ଏକ ପ୍ରକାର ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଏବଂ ସ୍ୱାର୍ଥରେ ବିଶ୍ୱାସୀ, ଏକ ସୁସଂଗଠିତ ସାମାଜିକ ଗୋଷ୍ଠୀ, ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସରକାରୀ ପଦବୀ ଗ୍ରହଣ ନ କରି ନିଜ ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ପାଇଁ ସରକାରୀ ନୀତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲେ, ତାହାକୁ ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ ।

ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଲା ।

୧) ଏହା ସମ ମନୋଭାବାପନ୍ନ ତଥା ସମସ୍ୱାର୍ଥୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କର ଏକ ଗୋଷ୍ଠୀ ।

୨) ଏହା କୌଣସି ରାଜନୈତିକ ଦଳ ସହିତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ସଂପୃକ୍ତ ନୁହେଁ ।

୩) ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଏହା ଏକ ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ସ୍ଥାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ହୋଇଥାଏ ।

୪) ଏହି ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରାଜନୀତି କ୍ଷେତ୍ରକୁ ନ ଆସି ପର୍ଦ୍ଦା ଆଢୁଆଳରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ :-

ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକୁ ସାଂଗଠନିକ ଏବଂ କାର୍ଯ୍ୟଶୈଳୀ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଚାରିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି । ଯଥା :-

୧) ସଂଘୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ (Associational Groups)

ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସଂଘବଦ୍ଧ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଆନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ସଂଘୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ । ସଂଘୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଭ୍ୟମାନେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବୃତ୍ତିର ସଦସ୍ୟ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ ମଧ୍ୟ ବୃତ୍ତିଗତ ସଂଘ କୁହାଯାଏ । ଯଥା : ବଣିକ ସଂଘ, ଶ୍ରମିକ ମହାସଂଘ ।

୨) ଅଣ-ସଂଘୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀ (Non-Associational Groups) :

ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ରକ୍ତ ସମ୍ପର୍କ, ଧର୍ମୀୟ ସଂପର୍କ ଓ କୌଳିକ ବୃତ୍ତି ସଂପର୍କ ମାଧ୍ୟମରେ ଏକତ୍ରିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ ବା ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ ସରକାରୀ ନୀତିଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରନ୍ତି । ଯଥା : ବୌଦ୍ଧଭିକ୍ଷୁ ଗୋଷ୍ଠୀ, ଯାଦବ ମହାସଭା, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାର ଗୋଷ୍ଠୀ ।

୩) ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଗୋଷ୍ଠୀ : (Institutional Groups)

ଏହି ସଂଘଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଗଠିତ । ସେମାନେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ମାଧ୍ୟମରେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ କରିବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାନ୍ତି । ଯଥା : ଅମଲାତନ୍ତ୍ର ।

୪) ସମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ବିରୋଧୀ ଚାପଗୋଷ୍ଠୀ : (Anomic Groups)

ଏହି ଗୋଷ୍ଠୀ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସାମାଜିକ ମୂଲ୍ୟବୋଧରେ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରି ହିଂସାତ୍ମକ ପନ୍ଥାରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଯଥା : ଉଲ୍‌ଫା (Ulfa), ଜାମ୍ମୁ-କାଶ୍ମୀର ଲିବରେସନ୍ ଫ୍ରଣ୍ଟ (JKLF) ।

ସେହିପରି ଚାପଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁସାରେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଅଛି । ଯଥା :-

୧) ସ୍ୱାର୍ଥୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଏବଂ ୨) ଜନମଙ୍ଗଳକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ।

ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥପ୍ରତି ଭ୍ରୁକ୍ଷେପ ନ କରି ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାର୍ଥୀଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ ।

ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବସାଧାରଣଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ ପ୍ରୟାସ କରିଥାଆନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଜନମଙ୍ଗଳକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ । ଉଦାହରଣ ଯଥା : ବସ୍ତିବାସିନ୍ଦା ଉନ୍ନୟନ ସଂଘ ।

ସେମାନଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଅନୁସାରେ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇଛି ; ଯଥା :-**ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ।** ଯେଉଁ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ସେମାନଙ୍କର ଚିରସ୍ଥାୟୀ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ନିମିତ୍ତ ସଂଗଠିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଦୀର୍ଘସ୍ଥାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ । ଯଥା : ସର୍ବ ଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ମହାସଂଘ ।

ଯେଉଁ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ କ୍ଷଣିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧିତ ହୋଇଗଲାପରେ ସେହି ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକର ବିଲୟ ଘଟେ, ସେଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କୁହାଯାଏ । ଯଥା : "ମହାନଦୀ ବଞ୍ଚାଅ ସମିତି, "ନର୍ମଦା ବଞ୍ଚାଅ ସମିତି" ।

ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଓ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ସମାନତା ଓ ବିଭିନ୍ନତା :

ଉଭୟ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ଓ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଉଭୟ ନିଜ ନିଜ ସଦସ୍ୟମାନଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥାଆନ୍ତି । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ବା କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟିତ ହେଉଥିବା ବେଳେ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ନିଜର ଅଣ-ରାଜନୈତିକ ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ।

୧) ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ଆକାରରେ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଠାରୁ ବହୁତ ବଡ଼ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ମଧ୍ୟ ବହୁତ ବେଶୀ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବେଳେ ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କେବଳ ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥ ହାସଲ ପାଇଁ ସୀମିତ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

୨) ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ 'ଇସ୍ତାହାର' ଥାଏ । ଏହାର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଧିବଦ୍ଧ ଭାବରେ ପଞ୍ଜିକୃତ କରାଯାଇ ସେମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନିୟମମାନି ଚଳିବାକୁ କୁହାଯାଏ ଏବଂ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟମାନେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଦଳରୁ ବହିଷ୍କାର କରାଯାଇଥାଏ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦଳୀୟ ପତାକା, ଦଳୀୟ ସଂବିଧାନ ଓ ଦଳୀୟ ସଂକେତ ଥାଏ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ସୀମିତ । ସେମାନଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପତାକା ବା ଚୟନ ପଦ୍ଧତି ନଥାଏ । ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ବହୁ ସମୟରେ ପର୍ଦ୍ଦା ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି ।

୩) ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରି କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବାପାଇଁ ସଦାବେଳେ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ସରକାର ଗଠନ ବା ସରକାରରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକ ପଞ୍ଜିକୃତ ନ ହେଲେ, ନିର୍ବାଚନ ଲଢ଼ିପାରିବେ ନାହିଁ ।

ମାତ୍ର ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ରାଜନୀତି ଠାରୁ ଦୂରେଇ ରହନ୍ତି । ସେମାନେ ନିର୍ବାଚନରେ ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱିତା କରନ୍ତି ନାହିଁ । କ୍ଷମତା ବଳୟରୁ ବାହାରେ ରହି ସରକାରୀ ନୀତିକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବା ସେମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

୪) ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ସମୟରେ କେବଳ ଗୋଟିଏ ରାଜନୈତିକ ଦଳରେ ସଭ୍ୟ ହୋଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତିର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାର୍ଥ ଥିବାରୁ ସେ ଏକ ସମୟରେ ଏକାଧିକ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥାଏ ।

ଭାରତରେ କାର୍ଯ୍ୟରତ କେତେକ ପ୍ରମୁଖ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ହେଲା;

ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକ ସଂଘ, ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ମହାସଂଘ, ଓଡ଼ିଶା ଡାକ୍ତରୀ ସେବା ସଂଘ, ସରକାରୀ କଲେଜ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ ଓ ନିଖିଳ ଉତ୍କଳ ଶିକ୍ଷକ ମହାସଂଘ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସର୍ବଶେଷରେ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଭୂମିକା ବିଶେଷଭାବେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ । ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଗୁଡ଼ିକ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାରର ପ୍ରତିବାଦମୂଳକ ମାଧ୍ୟମ, ଯଥା - ଧର୍ମଘଟ, ବନ୍ଦପାଳନ, ରାସ୍ତାରୋକୋ ଇତ୍ୟାଦି ଜରିଆରେ ସରକାରଙ୍କୁ ନିଜ ଦାୟିତ୍ୱ ସଂପାଦନ କରିବାକୁ ସଚେତନ କରାନ୍ତି ।

ଆମେ କ'ଣ ଶିଖିଲେ :

୧. ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଅଙ୍ଗ ।

୨. କେତେ ସମଭାବାପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାତୀୟ ସ୍ୱାର୍ଥ ସମ୍ମତି ନୀତିର ରୂପାୟନ ପାଇଁ ସଂଗଠିତ ହୋଇ ନିର୍ବାଚନ ମାଧ୍ୟମରେ କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କଲେ ଏହା ଏକ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ରୂପ ନେଇଥାଏ ।

୩. ପ୍ରତି ରାଜନୈତିକ ଦଳର ସଂଗଠନ, ନିୟମାବଳୀ, ପତାକା ଓ ସଂକେତ ଆଦି ରହିଛି ।

୪. ରାଜନୈତିକ ଦଳ ଦୁଇ ପ୍ରକାର : ଜାତୀୟ ଓ ଆଞ୍ଚଳିକ ।

୫. ନିର୍ବାଚନ ଆୟୋଗ ରାଜନୈତିକ ଦଳମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରନ୍ତି ।

୬. ଚାପଗୋଷ୍ଠୀ ଏକ ଦଳଗତ ଗୋଷ୍ଠୀ ମାତ୍ର ଏମାନେ ନିଜର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ବା ସ୍ୱାର୍ଥ ସାଧନ ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାଇ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ଆନ୍ଦୋଳନାତ୍ମକ ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଜାଣିବା କଥା

୧ । ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ନିର୍ବାଚନରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୨ । ଭାରତରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କାର୍ଯ୍ୟରତ ।

କ) ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକ ସଂଘ

ଖ) ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶିକ୍ଷକ ମହାସଂଘ

ଗ) ଓଡ଼ିଶା ଡାକ୍ତରୀ ସେବା ସଂଘ

ଘ) ସରକାରୀ କଲେଜ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ

ଙ) ପ୍ରାଥମିକ ଓ ମାଧ୍ୟମିକ ଶିକ୍ଷକ ସଂଘ

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ୬୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

କ) ରାଜନୈତିକ ଦଳର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ବର୍ଣ୍ଣନା କର ।

ଖ) ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ଭୂମିକା ଆଲୋଚନା କର ।

ଗ) ଚାପ ଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀର ଲକ୍ଷଣଗୁଡ଼ିକ ବୁଝାଇ ଲେଖ ।

ଘ) ଚାପ ଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ କେତେ ପ୍ରକାରର, ତାହା ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖ ।

୨) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ୩୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।

କ) ରାଜନୈତିକ ଦଳ କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

ଖ) ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଗ) ଆଞ୍ଚଳିକ ରାଜନୈତିକ ଦଳ କହିଲେ କ'ଣ ବୁଝ ? ଏହାର କେତୋଟି ଉଦାହରଣ ଦିଅ ।

ଘ) ଚାପଦାୟୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ମୁଖ୍ୟତଃ କେତେ ପ୍ରକାରର ?

୩) ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ବାକ୍ୟରେ ଦିଅ ।

କ) ଦୁଇଟି ଜାତୀୟ ରାଜନୈତିକ ଦଳର ନାମ ଲେଖ ।

ଖ) ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀ ମୁଖ୍ୟତଃ କେଉଁ ପ୍ରକାର ମାଧ୍ୟମ ଅବଲମ୍ବନ କରି ସରକାରଙ୍କ ଉପରେ ଚାପ ପକାନ୍ତି ?

ଗ) ଭାରତରେ ରାଜନୈତିକ ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ କେଉଁ ଅନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ୱୀକୃତି ପ୍ରଦାନ କରେ ?

୪) ରେଖାଙ୍କିତ ଅଂଶକୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କର ।

କ) ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ପତାକା ଅଛି ।

ଖ) ଚାପଦାନକାରୀ ଗୋଷ୍ଠୀମାନେ ନିର୍ବାଚନରେ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଗ) ଭାରତରେ ଦ୍ୱି-ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି ।

ଘ) ସର୍ବଭାରତୀୟ ଶ୍ରମିକ ସଂଘ ଏକ ଆଞ୍ଚଳିକ ରାଜନୈତିକ ଦଳ ।

୫ । ନିମ୍ନରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିକଳ୍ପ ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତରଟି ବାଛି ଲେଖ ।

(କ) ଇଂଲଣ୍ଡର କେଉଁ ଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳିତ ?
ଏକଦଳୀୟ, ଦ୍ୱିଦଳୀୟ, ବହୁଦଳୀୟ, ସର୍ବଦଳୀୟ

(ଖ) ଆମଦେଶରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେଉଁଟି ଏକ ଜାତୀୟ ଦଳ ?
ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ କଂଗ୍ରେସ, ବିଜେଡ଼ି, ତୃଣମୂଳ କଂଗ୍ରେସ, ବିଜେପି

(ଗ) ଏକଦଳୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ନିମ୍ନୋକ୍ତ କେଉଁ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳିତ ?
ପାକିସ୍ଥାନ, ଚୀନ୍, ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ

❖ ❖ ❖

ଅଧିକ ଜାଣିବା କଥା

(୧)	ଭାରତର ପ୍ରଥମ ରାଷ୍ଟ୍ରପତି	–	ଡ. ରାଜେନ୍ଦ୍ର ପ୍ରସାଦ
(୨)	ଭାରତର ପ୍ରଥମ ଉପ-ରାଷ୍ଟ୍ରପତି	–	ଡ. ସର୍ବପଲ୍ଲୀ ରାଧାକୃଷ୍ଣନ୍
(୩)	ଭାରତର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ	–	ପଣ୍ଡିତ ଜବାହାରଲାଲ ନେହେରୁ
(୪)	ଭାରତର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ରାଷ୍ଟ୍ରପତି	–	ଶ୍ରୀମତୀ ପ୍ରତିଭା ଦେବୀସିଂହ ପାଟିଲ
(୫)	ଭାରତର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ	-	ଶ୍ରୀମତୀ ଇନ୍ଦିରା ଗାନ୍ଧୀ
(୬)	ଭାରତୀୟ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ	-	ଶ୍ରୀମତୀ ସୁଚେତା କ୍ରିପାଳିନୀ
(୭)	ଭାରତ ପ୍ରଦେଶର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ରାଜ୍ୟପାଳ	-	ଶ୍ରୀମତୀ ସରୋଜିନୀ ନାଇଡୁ
(୮)	ସୁପ୍ରିମ୍‌କୋର୍ଟର ପ୍ରଥମ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି	-	ମାନ୍ୟବର ବିଚାରପତି ଶ୍ରୀ ଏଚ୍.ଏଲ୍. କାନିଆ
(୯)	ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ମହିଳା ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ	-	ଶ୍ରୀମତୀ ନନ୍ଦିନୀ ଶତପଥି
(୧୦)	ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରଥମ ରାଜ୍ୟପାଳ	–	ସାର୍ ଜନ୍ ଅଷ୍ଟିନ୍ ହବାକ୍
(୧୧)	ଲୋକସଭାର ପ୍ରଥମ ବାଚସ୍ପତି	–	ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗଣେଶ ବାସୁଦେବ ମାଭଲଙ୍କର
(୧୨)	ଦେଶର ପ୍ରଥମ ସାଧାରଣ ନିର୍ବାଚନ(ଲୋକସଭା)	–	୧୯୫୧-୫୨
(୧୩)	ପ୍ରଥମ ଲୋକସଭାର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନ ତାରିଖ	-	୧୩.୫.୧୯୫୨
(୧୪)	ପ୍ରଥମ ରାଜ୍ୟସଭା ଗଠନ	-	୪.୪.୧୯୫୨
(୧୫)	ରାଜ୍ୟସଭାର ପ୍ରଥମ ବୈଠକ	-	୧୩.୫.୧୯୫୨
(୧୬)	ବର୍ତ୍ତମାନ ଲୋକସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା	-	୨୧
(୧୭)	ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜ୍ୟସଭାରେ ଓଡ଼ିଶାର ସଭ୍ୟ ସଂଖ୍ୟା	-	୧୦

(୧୮) କେବଳ ଦିଲ୍ଲୀ (କେନ୍ଦ୍ରଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳ) ପାଇଁ ଏକ ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ଅଛି ।

(୧୯) ଗୋଆ, ମଣିପୁର, ମେଘାଳୟ, ନାଗାଲାଣ୍ଡ, ତ୍ରିପୁରା, ମିଜୋରାମ, ହରିୟାଣା, ଅରୁଣାଚଳ ପ୍ରଦେଶ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚ ନ୍ୟାୟାଳୟ ନାହିଁ ।

(୨୦) ଲୋକସଭାର ଅଧକ୍ଷମଣ୍ଡଳୀ ବାଚସ୍ପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

(୨୧) କୌଣସି ସାଂସଦ ଏକ ସମୟରେ ଉଭୟ ଲୋକସଭା ଓ ରାଜ୍ୟସଭା ଏବଂ ରାଜ୍ୟ ବିଧାନମଣ୍ଡଳର ସଦସ୍ୟ ରହିପାରିବେ ନାହିଁ ।

(୨୨) ସଂସଦର ଦୈନିକ ଅଧିବେଶନର ୧ମ ଘଣ୍ଟାକୁ 'ପ୍ରଶ୍ନକାଳ' କୁହାଯାଏ । ଏହି ସମୟରେ ପ୍ରଶ୍ନୋତ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ହୁଏ ।

(୨୩) କେବଳ ୨ଟି କେନ୍ଦ୍ରଶାସିତ ଅଞ୍ଚଳ- ଦିଲ୍ଲୀ ଓ ପୁଦୁଚେରୀ ପାଇଁ ଉପ-ରାଜ୍ୟପାଳ ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

(୨୪) ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶ ଗଠନ - ୧ ଅପ୍ରେଲ ୧୯୩୬

(୨୫) ୨୦୦୦ ମସିହାରେ ଝାଡ଼ଖଣ୍ଡ, ଉତ୍ତରାଖଣ୍ଡ ଓ ଛତିଶଗଡ଼ ପାଇଁ ନୂତନ ହାଇକୋର୍ଟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେବାଯୋଗୁଁ ହାଇକୋର୍ଟର ସଂଖ୍ୟା ୧୮ରୁ ୨୧କୁ ବୃଦ୍ଧିପାଇଛି ।

❖ ❖ ❖